

ČESI A ICH POČIATOK PUBLICISTICKÉHO, VÝTVARNÉHO A VEDECKÉHO ZÁUJMU O TATRY DO ŠESŤDESIATYCH ROKOV 19. STOROČIA

Petr KALETA

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Katedra společenských a humanitních věd
Studentská 1402/2
461 17 Liberec 1
Czech Republic
petr.kaleta@tul.cz
ORCID: 0000-0002-3292-9901
SCOPUS Author ID: 57115139900
WoS Researcher ID: E-5940-2018

KALETA, Petr. *The Czechs and the Beginnings of Their Journalistic, Artistic and Scientific Interest in the Tatras until the 1860s*. In *Studia Historica Nitriensia*, 2025, vol. 29, no. 1, pp. 142-162, ISSN 1338-7219. DOI: 10.17846/SHN.2025.29.1.142-162.

The beginning of Czech interest in the Tatras can be placed between the 1820s and 1860s, when the topic of the Tatras started appearing in Czech periodicals. However, as early as the 1820s, it was also featured in a German (and simultaneously French) publication by Emanuel Kratochvíle von Kronbach, which includes thirty color lithographs. For Czech travelers, the Tatras were something that did not directly relate to their historical territory, but they perceived them as a Slavic mountain range they wanted to explore more thoroughly and popularize back home in Bohemia. During this period, Czechs primarily explored the Tatras from the northern (Galician) side, making the village of Zakopane and the nearby natural beauties of the Tatras, such as Morskie Oko, the Kościeliska Valley, or the Three Spiš Lakes, their main destinations. The first, and quite extensive, contribution dedicated to the southern (Hungarian) Tatras dates back to 1847 and comes from the pen of the physician Vilém Lambl. From the 1860s onwards, there was a clear interest in the Tatras among Czech painters, which was particularly evident in the works of František B. Zvěřina. In Bohemia, the Tatra mountains were reported on by representatives of the Czech intelligentsia after their travels, including the poet Vítězslav Hálek, whose work was influenced by his experiences from his journey to the Tatras.

Keywords: Czechs; Tatras; Travelogues; Journalists; Painters; Beginnings of Interest;

Klíčové slova: Česi; Tatry; cestopisy; publicisti; maliari; počiatky záujmu;

Úvod

S rozvojom cestovného ruchu sa v 19. storočí postupne zvyšoval počet českých cestovateľov po Európe. Ich cieľom sa stávali aj horské masívy, opradené v každej krajine legendami,

povešťami a mýtmí. V Čechách ľudia už pred stáročiami vyjadrovali svoj protest práve v horách. V roku 1419, v období husitizmu, boli organizované púte do hôr a neskôr, v národno-obrodeneckom období v 19. storočí, sa sformovalo protestné táborové hnutie dvadsaťtisícovým táborom ľudu 10. mája 1868 na hore Říp, symbole českých národných tradícií. Keďže v Čechách, na Morave a v Sliezsku sa nenachádzajú hory alpského charakteru, Česi s túžbou po vyšších nadmorských výškach sa museli vydať za hranice Krajín českej koruny. Stredobodom ich záujmu sa tak najskôr stali štíty štvrtisícových Álp. V období českého národného obrodzenia v prvej polovici 19. storočia, keď sa u Čechov formovala vlastná národná identita, sa niektorí z nich zamerali na iné, často etnograficky pozoruhodné regióny. Postupne sa pri týchto cestách čoraz väčšmi prejavoval prvok slovanskej spolupatričnosti, s ktorým súvisel aj záujem spoznať a popularizovať v českom priestore slovanské pohoria: poľské Tatry, slovenské Tatry alebo aj slovinské Julské Alpy. Táto snaha nabrala na intenzite od šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov a do konca 19. storočia stále silnela, čo sa v českom priestore prejavovalo aj zvýšeným záujmom o Tatry. Táto štúdia sa venuje počiatočnému českému záujmu o Tatry, trvajúcemu do zmieňovaných šesťdesiatych rokov. V tejto epoche sa úsilie Čechov spoznať Tatry odlišovalo od snáh Slovákov a Poliakov, pre ktorých boli tieto hory súčasťou vlastných dejín a národných tradícií, čo sa výrazne prejavovalo v literatúre aj výtvarnom umení oboch národov. Téma Tatier predstavovala pre českých cestovateľov a vlastencov čosi navyše, čo obohacovalo ich slovanskú identitu.

V tejto práci primárne vychádzame z dobovej českej tlače, na ktorej stránkach českí cestovatelia uverejňovali svoje zážitky z putovania po horách. Na samom počiatku v dvadsiatych rokoch 19. storočia, keď mala česká tlač ešte pomerne malé zastúpenie, však bolo potrebné siahnuť po nemeckojazyčných zdrojoch, najmä po cestopise Emanuela Kratochvíleho z Kronbachu. Nevyhnutné však bolo zaznamenať tatranskú tému v oblasti literatúry (Jan E. Vocel, Vítězslav Hálek) a vedy. Cieľom štúdie je podať čo najkomplexnejšiu syntézu prvej etapy českého záujmu o Tatry. Na základe zozbieraného materiálu chceme ukázať, ako sa spomínaný záujem vyvíjal, aké osoby vtedy cestovali a bližšie špecifikovať región: uhorské alebo haličské Tatry. Primárny je pre nás odraz českého cestovania do Tatier v príspevkoch periodík, avšak nemožno vynechať ani výtvarný záujem o Tatry, ktorý bol zreteľný už od samého počiatku. Svoje miesto v stati majú aj citácie z článkov cestovateľov dokresľujúce dobovú atmosféru. Hlavná časť štúdie je zameraná predovšetkým na osoby narodené v Čechách, na Morave a v Sliezsku, preto sú tu vynechané napríklad tatranské motívy po česky píšucich slovenských autorov ako Pavol Jozef Šafárik alebo Ján Kollár. Doteraz nebola publikovaná odborná historická práca na tému prvej etapy českého záujmu o Tatry, k dispozícii však máme priekopnícky príspevok Jarmila Pelikána o tatranskej téme v českej literatúre,¹ ktorý však nezohľadnil niektoré dôležité cestopisy z najstaršieho obdobia záujmu o Tatry. Zaujímavé informácie prináša aj kolektívna monografia Česká stopa v Tatrách (Poprad 2015), obzvlášť príspevky historicky umenia Jitky Haakovej. Použité boli aj niektoré práce venované jednotlivým cestovateľom a publikácie so zameraním na dobývanie Tatier.²

¹ PELIKÁN, Jarmil. Tatranská témata v české literatuře. In *Slavia*. Časopis pro slovanskou filologii, 1975, roč. 44, č. 4, s. 350-358.

² KIELKOWSKI, Jan. *Zdobycie Tatr: Prehistoria i początki taternictwa do roku 1903*. Tom I. Katowice, 2018; HOUDEK, Ivan – BOHUŠ, Ivan. *Osudy Tatier*. Bratislava, 1976; HOUDEK, Ivan. *Osudy Vysokých Tatier*. 2. vyd. Liptovský Mikuláš, 1951, 252.

Prvý cestopis o Tatrách a okolí písaný autorom z Krajín českej koruny

Len ťažko presne určiť, ktorí Česi³ zaznamenali vo svojich dielach tatranské pohorie prvýkrát. Prvý známy prejav záujmu o Tatry od autora z českého prostredia je umeleckej povahy a siaha do konca 18. storočia. Spomínaným umelcom bol rodák z obce Gabel⁴ (dnes Jablonné v Podještědí)⁵ usadený v Košiciach, (od roku 1789 košický mešťan) Erasmus Schrött (1755 – 1804), maliar, autor nástenných malieb v Košiciach a okolí, učiteľ kreslenia na košickej kresliarskej škole pre remeselníkov. V roku 1798 vytvoril štyri grafické listy (medirytiny) pre album *Malerische Ansichten von Ungarn* (Košice 1798 – 1799),⁶ medzi ktoré patrí spišské Kláštorisko a Studenovodské vodopády alebo vodopád vo Velickej doline (pozri obr. 1. Vodopád vo Velickej doline).⁷

Obrázok 1. Erasmus Schrött: Vodopád vo Velickej doline v Karpatoch (kolorovaná medirytina, 1799). Zdroj: Podtatranské múzeum v Poprade zbierkový fond: výtvarné umenie, evidenčné číslo: G 004122.

Je preukázateľné, že Tatry zaujali už v prvej tretine 19. storočia Čechov pôsobiacich na území rakúskej Haliče. Vo svojom voľnom čase sa mnohí z nich vydávali nielen do východ-

³ Máme na mysli krajinské hľadisko, nie etnickú príslušnosť.

⁴ Doteraz sa uvádzalo, že jeho rodiskom boli Kbely pri Prahe.

⁵ Státní oblastní archiv Litoměřice, inv. č. 10822, sig. L52/93, matrika narození 1740-1784, Jablonné v Podještědí, římskokat. f. ú., Jablonné v Podještědí, kn. 209, f. 202, Erasmus Joachim Montanus Schrött, nar. 17. 6. 1755. Miesto narodenia Schrötta v Jablonnom v Podještědí určila správne na začiatku augusta 2024 Jitka Haaková (Tatranská Lomnica).

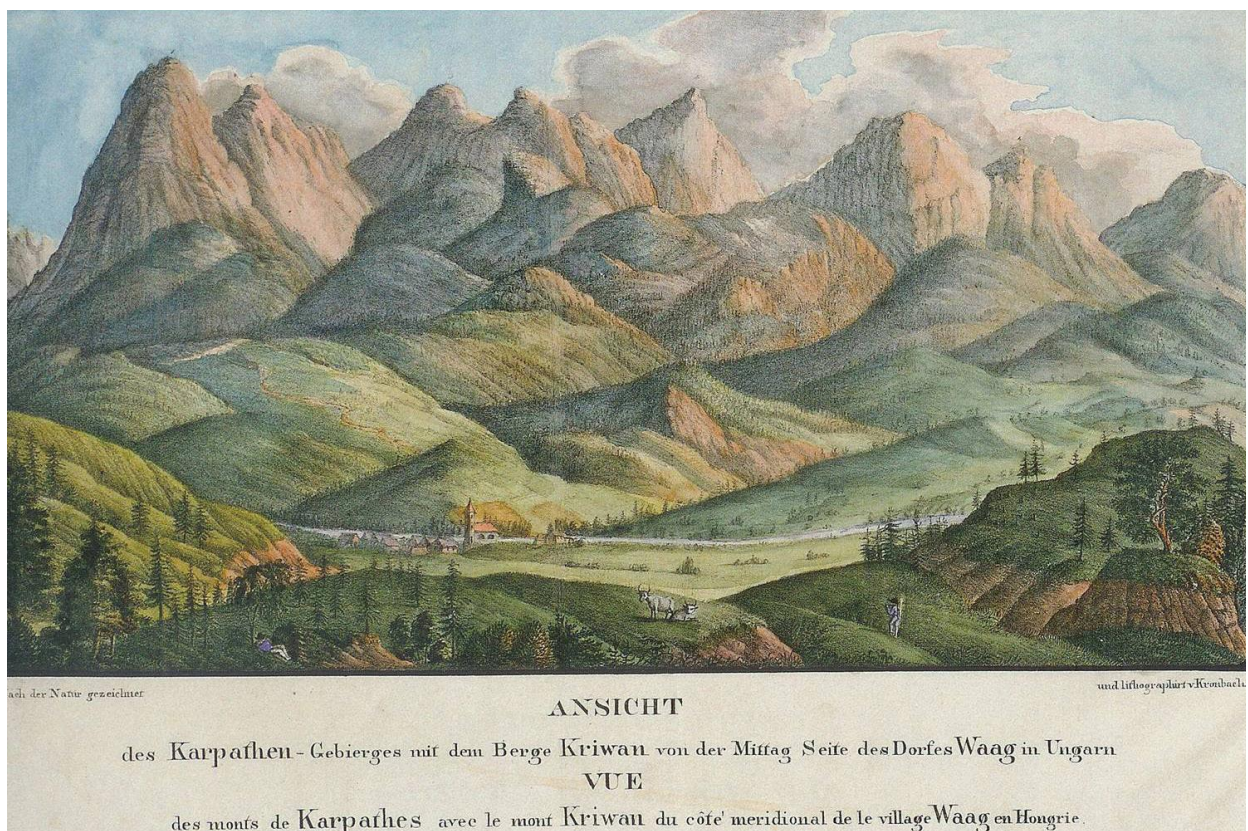
⁶ Porovnaj HERUCOVÁ, Marta. Spišské oltáre 19. storočia, [Bratislava], 2015, s.169.

⁷ Porovnaj HAAKOVÁ, Jitka. Paleta maliarskych priekopníkov. In ARGALÁCS, Mikuláš et al. Česká stopa v Tatrách. Poprad, 2015, s. 30.

ných Karpát obývaných Huculmi, ale aj do Tatier. V dvadsiatych rokoch 19. storočia bola čeština, česká tlač a česká literatúra stále vo veľkej defenzíve, preto sa aj autori so záujmom o Tatry obracali vo svojich prácach na čitateľov v nemeckom jazyku a spravidla nielen na Čechov, ale na všetkých obyvateľov Habsburskej monarchie.

K českým milovníkom cestovania patrila na začiatku 19. storočia rodák z obce Stádlec na Táboarsku rytier Emanuel Kratochvíle z Kronbachu⁸ (1778 – 1861), filozof, právnik a maliar, ktorý dlhodobo pôsobil v Haliči v štátnych službách. Spočiatku bol administratívnym komisárom v Krakove, potom obvodným (cirkulárnym) komisárom v Tarnove, následne v Nowom Sączu, ďalej v Sanoku a v Czortkove. Neskôr pôsobil v Ľвовskom guberniu, odkiaľ bol povolaný do viedenskej dvorskej kancelárie.⁹ V čase, keď bol Kratochvíle z Kronbachu obvodným komisárom v Nowom Sączu, vydal zásadné dielo o svojich cestách po Haliči, kde sa zameral na okolie Nowého Sączu: Podhalie a Tatry: *Darstellungen aus dem Königreiche Galizien insbesondere der Karpathen im Sandecer Kreise, mit dreissig mahlreichen Ansichten, zwanzig Vorstellungen der Trachten, historisch, statistisch, topographisch und ethnographischen Bemerkungen über Lage, Gränzen, Grösse, Bevölkerung, physisch und politische Beschaffenheit, dann der Administration des ganzen Kreises* ([Wien 1820/1823]).

Dielo, ktoré je písané po nemecky a po francúzsky zároveň, obsahuje okrem rozsiahlej textovej časti aj tridsať litografií. Prevažujú pohľady z haličskej strany, len dve litografie sú zo strany uhorskej (pozri obr. 2. Pohľad na Karpatské pohorie s vrchom Kriváň z južnej strany od Vážca v Uhorsku), na ktorých Kratochvíle z Kronbachu znázorňoval Tatry

Obrázok 2. Emanuel Kratochvíle z Kronbachu: Pohľad na Karpatské pohorie s vrchom Kriváň z južnej strany od Vážca v Uhorsku (litografia).

Zdroj: *Darstellungen aus dem Königreiche Galizien insbesondere der Karpathen im Sandecer Kreise...* ([Wien 1820/1823]).

⁸ Uvádzaný taktiež ako Emanuel Kratochwille von Kronbach.

⁹ SCHNÜR-PEPŁOWSKI, Stanisław. *Cudzoziemcy w Galicyi (1787 – 1841)*. Kraków, 1902, s. 149.

a podhorské mestečká a dediny. Zobrazoval ich podobne ako jeho predchodcovia tradične zoradené do zástupu, ako „povýšenecky“ sa týčiace solné stĺpy alebo ako vrcholky podivuhodného tvaru pripomínajúce hromady.¹⁰ Jeho popisy miest, dedín a predovšetkým Tatier sú veľmi podrobné, často ho očaroval pohľad na štíty (napr. Kriváň, Kasprov vrch, Hrubý vrch). Ako vyplýva z jeho zápiskov, do podhorských dedín sa na začiatku 19. storočia chodilo na horských koňoch malého vzrastu. Z Poronina, kde sa zastavil u lesníka von Blumenfelda, dorazil do Zakopaného k hute Homolacsovcov, ktorí vďaka strojom dovezeným z Anglicka pozdvihli miestne hutníctvo. Pri Pyszej ešte videl stopy dávnej Štôlne sv. Jozefa, kde sa doloval antimón obsahujúci striebro a tiež medená ruda. Po Tatrách nebolo možné chodiť bez sprievodcu. Kronbach sa zo Zakopaného vybral do Kościeliskiej doliny, kde sa tiež nachádzali hutnícke závody Homolacsovcov. Spomenul aj pôvod názvu, ktorý je odvodený od kostola (svätyne), ktorý tu údajne jestvoval v dávnych časoch. Videl Morské oko, Čierne pleso. Opísal bohatých obyvateľov v dedine Czarny Dunajec, ktorí sa venovali obchodu, aj juhásov tiahnucich na pastvu. V Zakopanom ho zaujali kroje a usmievajúce sa Goralky sa mu páčili väčšími než dedinské ženy z haličského Podolia. Spomenul okrem iného aj nedostatok duchovnej starostlivosti a školskej výchovy, čo podľa neho často viedlo k zbojníctvu. Zmienil však, že u obyvateľov tejto časti hôr prevládalo rímskokatolícke vierovyznanie, Židov tu takmer nestretol. Opisoval však aj prírodu vrátane flóry a fauny. Spomenul tiež, že v roku 1815 stretol pustovníka vo veku približne sedemdesiat rokov, s typickými sarmatskými črtami tváre a dlhou striebristo-bielou bradou, vždy čisto oblečeného v poľskom kroji. Z Nowého Targu sa vydal smerom k Pieninám, navštívil a opísal Czorsztyń, kde bol už vtedy opustený miestny zámok. Opis svojich ďalších potuliek po rôznych haličských regiónoch sa E. Kratochvílemu z Kronbachu nepodarilo vydať knižne, publikoval ich však v periodiku *Österreichisches Archiv* (1832 – 1833).¹¹

Inšpirácia poľskými autormi

Český úradník, spisovateľ, publicista, prekladateľ a neskôr aj pedagóg Karel Vladislav (vlastným menom Karel František) Zap (1812 – 1870) Tatry poznal, avšak podrobnejšie o nich nič nepublikoval. V čase svojho pôsobenia v Haliči (1836 – 1845) oboznamoval českú spoločnosť s najnovšou poľskou literatúrou a kultúrou, ako aj s rusínskym ľudovým folklórom. Pri monitorovaní poľských prác zostal stredobodom jeho záujmu rozsiahly anonymne vydaný článok *Podróż do Tatrów*¹² z roku 1835, ktorý sám preložil do češtiny a vydal v roku 1838 v *Časopise Českého museum* pod názvom *Cesta na Tatry*.¹³ V poznámke pod čiarou konštatoval, že český návštevník Tatier doposiaľ neopísal svoje dojmy na stránkach českej tlače, preto sa rozhodol vydať príspevok podľa vlastných slov „znamenitého poľského básníka S. G.“.¹⁴ Autorom, ktorý sa skrýval za uvedenými iniciálkami, bol básnik, prozaik a literárny kritik, predstaviteľ tzv. ukrajinskej literárnej školy poľského romantizmu Seweryn Goszczyński (1801 – 1876).¹⁵ Článok v typickom romantickom duchu

¹⁰ Porovnaj NOWAK, Antoni. Najstarsze wyobrazenie Tatier. In MAJEROVÁ GARSTKOVÁ, Jana et al. (eds.). Ikonografia Tatier, Zborník prednášok z konferencie, Kežmarok, [2011], s. 10.

¹¹ SCHNÜR-PEŁOWSKI, Cudzoziemcy w Galicyi (1787 – 1841), s. 157.

¹² Powszechny Pamiętnik Nauk i Umiejętności. Zeszyt I, kwiecień 1835, Kraków, s. 51-71.

¹³ S. G. [GOSZCZYŃSKI, Seweryn]. Cesta na Tatry. In Časopis Českého museum, 1838, roč. 12, sv. 1, s. 24-61.

¹⁴ Citácie českých prameňov uverejňujeme podľa originálu. Pri ich prepise dochádza k transliterácii do súčasnej češtiny.

¹⁵ Goszczyński navštívil Tatry v roce 1832, pozri KIEŁKOWSKI, Zdobyć Tatr, s. 97.

podrobne opisuje Tatry a ich podhorie. Autor sa v úvodnej časti zaoberá podtatranskými mestami, mestečkami, dedinami, riekami, tatranskými horami aj jazerami, pastierskym životom a prírodou. K pastierom napríklad poznamenal: „*Pastýřové se tu nazývají Juhásami, kteréžto slovo podivným během od Maďarů vypůjčeno jest; hospodář několik[a] pastýřův zve se bača, příbytek jeho v čas kočování pastýřského bačovka, též koliba [...]*“.¹⁶ Morské oko, už vtedy jedna z hlavných atrakcií turistov a tiež častá téma literátov, ho podľa očakávania nezaujalo tak ako Pät plies (Zap ich do češtiny doslovne prekladá ako „patero rybníků“).¹⁷ Po úvodnej časti nasledujú v stati dve Goszczyńského kapitoly *Údolí Kościelské* a *Horalé Tatranští*. Hneď na úvod kapitoly o Goraloch zmienil, že sa z nich počas storočí vytratila „čistá slovanská krv“, k čomu poznamenal: „*Němci, Tataři a Maďaři, bouří rozličných politických událostí v jeho lůno padli, zakalili čistost slovanského zdroje; ukazuje se to u nynějších Horalů v jejich povrchnosti, jazyku, náklonnostech a povaze.*“¹⁸

Česká odborná verejnosť sledovala už od štyridsiatych rokov 19. storočia napríklad aj geologickú stránku Tatier, pričom dôležitou inšpiráciou v tejto oblasti boli práce poľského geológa, paleontológa, geografa, kartografa Ludwiga Zejsznera (1805 – 1871), ktorý v rokoch 1829 – 1856 systematicky skúmal Tatry. Už v roku 1841 prezentovala redakcia v *Časopise Českého museum* Zejsznerovu pripravovanú prácu o Tatrách,¹⁹ ktorá mala vychádzať od roku 1842. Pravdepodobne išlo o jednu z jeho najdôležitejších prác *Rzut oka na budowę geologiczną Tatrów i wzniesień do nich równoległych* (Varšava 1842). Redakcia novovychádzajúceho odborného prírodovedného časopisu *Živa* vyzvala v roku 1853 Zejsznera, aby pre ňu pripravil podrobnejší príspevok o geológii Tatier,²⁰ k čomu došlo v rokoch 1857 – 1858, keď na stránkach časopisu vychádzala na pokračovanie jeho štúdia *Popis geologický Tater i pásem přilehlých*.²¹

Poľský záujem o Tatry, ktoré boli vnímané ako neoddeliteľná súčasť poľskej národnej kultúry, sa v ďalších desaťročiach 19. storočia prehlboval, čo si všimol aj Václav Ddresler v roku 1908: „*Každé horstvo na světě má už svou literaturu a nejvýše se v té příčině vedle Kavkazu, Alp, Uralu i pásem skandinávských zvedly snad Tatry, jak lze soudit už z toho, že polské písemnictví vytvořilo celou školu tatranských belletristů (od Asnyka i Konopnické až po Tetmajera, Kasproviče, Rydla i Orkana) a trpí hotovou tatromanii.*“²²

Jan Erazim Vocel, Karel Havlíček, Emanuel Purkyně

Pravdepodobne prvým českým autorom, ktorý publikoval v českej tlači o svojej ceste do Tatier, bol básnik, dramatik, zakladateľ českej archeológie a tiež poslanec Ríšskeho snemu Jan Erazim Vocel (1802 – 1871). Jeho informácie pochádzajú z cesty, ktorú absolvoval v roku 1842. Dňa 3. augusta 1842 Vocel navštívil v Pešti Jána Kollára, potom sa 4. augusta

¹⁶ S. G. [GOSZCYŃSKI], *Cesta na Tatry*, s. 36.

¹⁷ S. G. [GOSZCYŃSKI], *Cesta na Tatry*, s. 42.

¹⁸ S. G. [GOSZCYŃSKI], *Cesta na Tatry*, s. 54.

¹⁹ Red. Tatry, od L. Zeušnera [Zejsznera], profesora národopisu v Krakove [rubrika Literární zprávy]. In *Časopis Českého museum*, 1841, roč. 15, sv. 4, s. 478-479.

²⁰ PURKYŇE, Em[manuel]. Výlet do Tater. In *Živa. Časopis přírodnický*, srpen 1853, roč. 1, č. 8, s. 245.

²¹ ZEJSZNER, L[udwig]. Popis geologický Tater i pásem přilehlých. *Živa. Časopis přírodnický*, 1857, roč. 5, svazek I, 1857 s. 70-77; svazek II, s. 124-131; svazek III, s. 173-184; ZEJSZNER, L[udwig]. Popis geologický Tater i pásem přilehlých. In *Živa. Časopis přírodnický*, 1858, roč. 6, svazek I, s. 45-53.

²² DLER, V. [pravdepodobne DRESLER, Václav]. Naši horale v domácí belletrii. In *Národní listy*, 1908, roč. 48, č. 189, s. 1.

plavil parníkom po Dunaji do Váca, odkiaľ sa vybral na voze aj pešo do Šiah, Sliačov a Ružomberka. Cestoval po Tatrách, zaujala ho ich geologická štruktúra. Navštívil Kežmarok, odkiaľ pokračoval do Zakopaného, kde s etnografickým záujmom pozoroval Goralov. Následne sa plavil po Dunajci, 17. augusta pokračoval na sever do Haliče, kde navštívil Wieliczku a Bochniu, a z Krakova sa na konci augusta vrátil vlakom do Viedne.²³

Zázitky z ciest do Tatier Vocol v roku 1843 zahrnul do rozsiahleho cestopisu *Výjimek z cesty od Tater k Severnímu moři*.²⁴ Autor v príspevku publikovanom v *Časopise Českého museum* poznal vyššie menovaný Zapov preklad o Tatrách uverejnený v roku 1838 a svojím textom reagoval na Zapovo nabádanie, aby českí cestovatelia smerujúci do Tatier informovali o svojich putovaniach na stránkach časopisu. Jeho podrobne spracovaný cestopis nám odhaľuje, ako vyzeralo cestovanie českých národných buditeľov v prvej polovici 19. storočia, pre ktorých zohrávali obzvlášť slovanské prvky v mnohonárodnostnej Habsburskej monarchii zásadnú rolu.

Z Kežmarku do Zakopaného, vtedy haličskej dediny, vyrazil Vocol so svojím kolegom o šiestej ráno na úzkom, nevzhľadnom vozíku. Pohoniča opísal ako nevábneho mladíka, ktorý im dával najavo, že hovorí štyrmi jazykmi (po nemecky, po slovensky, po poľsky a po maďarsky), tie však u neho splynuli do zmiešanej reči, ktorej sa dalo len veľmi ťažko porozumieť. O jedenástej hodine dorazili do Ždiaru, kde zbadali aj prvých poľských Goralov. Od miestneho Nemca potom Vocol získal informácie o povahe troch miestnych etníc: Nemcov, Slovákov a poľských Goralov, pričom nemecký domorodec sa prekvapivo najpozitívnejšie vyjadroval o Slovákoch. Po druhej hodine popoludní prešli Javorovou dolinou (Vocol hovorí o „Javořínskom údolí“), kde, podobne ako v celom článku, farebne popisoval prírodu, obydlia, prácu v horách a podobne. V krčme v údolí sa dozvedeli od mladej Židovky o značnej biede, nevzdelanosti a náboženskej vlačnosti miestnych obyvateľov. Prenocovali už na haličskej strane v dedine Poronin v nevlúdnych podmienkach u miestneho Žida. Ráno potom za dve hodiny dorazili do cieľového miesta – Zakopaného.

Stredobodom jeho pozornosti v Zakopanom sa stali miestne železiarne (vysoké pece, zlievarne a dielne), Vocol si tak podľa vlastných slov pripadal, akoby sa ocitol v priemyselnom centre niekde v Anglicku alebo v Belgicku. Poznamenal, že vlastníkom hutí bola pôvodom moravská rodina Homolacsovcov,²⁵ z Moravy pochádzal aj miestny dozorca a bol tam tiež značný počet robotníkov z Čiech a Moravy, ktorí sa preslávili svojou usilovnosťou a čestnosťou (mravnosťou). Naopak, pripomína morálny a náboženský úpadok miestneho obyvateľstva, najbližší kostol bol vzdialený niekoľko hodín od Zakopaného. Popisoval odev aj obydlia miestneho ľudu i okolité hory, sám si prezrel napríklad Kościeliskú dolinu a časť dňa strávili v sprievode miestneho hlavného horára, ktorý bol tiež moravského

²³ Státní okresní archiv Kutná Hora, fond Jan Erazim Vocol, kart. 1, č. 12, záznamy z Vocolovho denníka z rokov 1833–1843.

²⁴ VOCEL, Jos. [Jan] Er[azim]. Výjimek z cesty od Tater k Severnímu moři. Časopis Českého museum, 1843, roč. 17, svazek 4, s. 540–570. Skrátenu verziu tohto príspevku potom publikoval o deväť rokov neskôr ako: VOCEL, J[an] E[razim]. Cesta od Tater. In ČUPR, Franz (ed.). Böhmisches Elementarwerk. Sprach- und Lesebuch für Schule und Haus, Dritter Theil, 2. Band, Prag, 1852, s. 145–150.

²⁵ Homolacsovci (poľski Homolaczowie) bola rodina zemanov a priemyselníkov, ktorá prišla z Uhorska na Moravu a odtiaľ do oblasti Zakopaného, pozri RADWAŇSKA-PARYSKA, Zofia – PARYSKI, Witold Henryk. Wielka encyklopedia tatrzańska. [2. vyd.]. Poronin, 2004, s. 417–420; JOST, Henryk. Homolacs Edward. LEPSZY, Kazimierz (ed.). In Polski słownik biograficzny. Gross Adolf – Horoch Kalikst. Tom IX. Wrocław – Warszawa – Kraków, 1960 – 1961, s. 604.

pôvodu. Jeho pozornosti neunikli ani tance, hudba a spev, a zúčastnil sa aj miestneho plesu. Cez Bukowinu sa dostali k Morskému oku, ktorého okolie vrátane prírodných krás podrobne popisoval. Vyskúšal si tiež kúpanie v jednom z piatich ľadovo chladných plies. Pri Morskom oku sa posilnili v chatke pre turistov a potom sa plavili na pramici po hladine Morského oka. Na záver tatranskej cesty navštívili aj podhalskú obec Ludźmierz, kde sa mohol dozvedieť niečo o goralských piesňach, zvykoch a povestiach. Vocela však zaujalo aj geologické zloženie Tatier.²⁶ Motívy Tatier a tatranských plies Vocol po svojom príchode zahrnul do básne *Černý stav*, ktorá sa v roku 1843 stala súčasťou jeho novej básnickej zbierky *Meč a Kalich*.

Tatry navštívil na začiatku štyridsiatych rokov 19. storočia aj Karel Havlíček Borovský (1821 – 1856), neskôr popredný český novinár, spisovateľ a politik. Keď sa mladý Havlíček zoznámil s Poliakmi Leonhardom Žukom Skarszewským a Skirlińským,²⁷ ktorí študovali v Prahe, rozhodol sa s nimi počas prázdnin medzi 30. júlom a 7. septembrom 1842 navštíviť Halič. Na ceste tiež spoznal Tatry a na spiatočnej ceste Horné Uhorsko (Slovensko).²⁸ O putovaní potom referoval vo fejtónoch *Cesta do Haliče*, *Výlet na Tatry* a *Návrat domů přes Slovensko*. Dňa 23. 8. 1842 mladí muži zahájili horský pochod po haličských Tatrách. Prechádzali cez Kościelisko, videli Zakopané, z ktorého došli do Bukowiny, kde sa pripravili na ďalší výstup. Havlíček si k tomu poznamenal: „*Před večerem nás častovala švitořivá Polka z malé vesničky dobrým mlékem, jako vůbec nám horalé skoro všude, kde jsme o vodu prosili, mléko darmo pít dávali. Najali jsme tedy průvodníka, nakupili jídla, učili hospodsků péci a špýlovati kuřata atd.*“²⁹ S väčšou skupinou poľských turistov dorazili 27. 8. k Morskému oku, cez ktoré sa preplavili a pokračovali k Čiernemu plesu. Dňa 28. 8. prešiel Havlíček cez hranicu na uhorskú stranu, kde sa dostal do Javoriny a ďalej do Kežmarku. V Liptovskom Svätom Mikuláši sa následne stretol napríklad s evanjelickým farárom Michalom Miloslavom Hodžom. Motívy Tatier sa však v Havlíčkových neskorších literárnych dielach, na rozdiel od nasledujúcich českých spisovateľov s tatranskou skúsenosťou, neodrazili.³⁰

Ďalším Čechom, ktorého v polovici 19. storočia zaujali Tatry, bol botanik a meteorológ Emanuel Purkyně (1831 – 1882), rodák z vtedy pruského Vroclava (Breslau), kde jeho otec, vynikajúci fyziológ (jeden zo zakladateľov cytológie) Jan Evangelista Purkyně, pôsobil až do roku 1850 na miestnej univerzite. Emanuel Purkyně sám Tatry navštívil po návrate do Čiech a jeho príspevok *Výlet do Tater* z populárno-náučného časopisu *Živa* z roku 1853,³¹ ktorý sám redigoval, ako prvý v českej tlači obsiahol okrem cestopisnej časti aj pomerne dôkladné informácie o odbornej literatúre a tiež prírodovednú stránku, najmä rastlinné osobitosti Tater a Podhalia, ktoré si Purkyně všimal. Mladý vedec v ňom predovšetkým poukázal na práce básnika, spisovateľa a geografa Wincentyho

²⁶ Pri charakteristike vychádzal najmä z práce: VON SYDOW. Albrecht. Bemerkungen auf einer Reise im Jahre 1827 durch die Beskiden über Krakau und Wieliczka nach den Central-Karpathen, als Beitrag zur Charakteristik dieser Gebirgsgegenden und ihrer Bewohner, Berlin, 1830.

²⁷ VAVROUŠEK SLAVĚTÍNSKÝ, Bohumil. Karel Havlíček Borovský, buditel národa, jeho politický učitel a bojovník za jeho práva a svobodu. Praha, [1921], s. 25, 209.

²⁸ NOVÁK, R[udolf] V. Paměti Karla Havlíčka Borovského. Praha, 1921, s. 22.

²⁹ VAVROUŠEK SLAVĚTÍNSKÝ, Karel Havlíček Borovský, s. 48.

³⁰ O Havlíčkovej ceste do Tatier pozri tiež: NIGRIN, Bohuslav. Havlíčkova cesta poľskými Tatrami. In Květy, 1956, roč. 6, č. 29, s. 11.

³¹ PURKYNĚ, Em[anuel], Výlet do Tater, s. 245-253.

Pola³² a už spomenutého geológa Ludwiga Zejsznera, ku ktorého pripravovanému článku do *Živy* (pozri vyššie) považoval Purkyně svoje pojednanie o tatranskej problematike za akýsi úvod. Na Purkyňov záujem o Tatry mali značný vplyv krakovské prednášky spomenutých profesorov Pola a Zejsznera, čo je z jeho textu zrejmé.

Purkyně poznamenal, že Karpaty navštevujú predovšetkým poľskí a českí mladí muži, u nemeckých turistov, naopak, podľa neho neboli príliš obľúbené. V jeho slovách je badať snaha popularizovať „slovanské“ Tatry, ktoré stáli v ústraní oproti záujmu o Alpy. Mladý biológ cestoval do tatranských hôr klasicky z Krakova cez Nowy Targ a pri opise krajiny si poznamenal: „*Kráčejíce žitnými polmi dolinou vynasnažovali jsme se jména jednotlivých hor dle přednášek p. prof. Pola v Krakově v paměti obnoviti a zastavili jsme k tomu účelu častěji rychle vykračujícího horala, ale brzo jsme shledali, že namáhání naše jest marné: theorie nesouhlasila nikdy se skutečností.*“³³ V Tatrách sa ubytovali v Zakopanem, odkiaľ podnikli výlet do Kościeliskej doliny. Spoznali miestne pastierstvo a prenocovali v horskom salaši. Cez Bukowinu sa dostali k vodopádom Roztoki, pokračovali k Piatim plesám, a keď dorazili k Morskému oku, vykúpali sa v jeho studenej vode. Pozoruhodné zážitky prírodovedného charakteru si Purkyně odniesol z návštevy zrúcaniny švajčiarskeho domčeka na brehu Morského oka so svojím kolegom: „*Když jsme do švýcarského domku vstoupili, vyhrčelo ze zpráchnivělé podlahy světnice několik hadů, jež jsme zpočátku za jedovaté zmije měli, ale dle úzké hlavy brzo co užovky hladké (Coluber laevis) poznali. Chytili jsme jednu, a soudruh, jemuž se do prstu zakousla (ušknutí jest zcela neškodné), vzal ji s sebou na památku, aby si kůži její trubici čibuku potáhnouti dal.*“³⁴ Pri zostupe od jazera dorazili do Poronina, kde sa stretli s kaplánom a bývalým ríšskym poslancom Kozakiewiczem, a potom pokračovali k Czorsztynu.

Vilém Lambl: priekopník českého záujmu o slovenské Tatry

Do Tatier sa často v období prázdnin vydávali českí študenti, ako napríklad vtedajší poslucháč medicíny Vilém Dušan Lambl (1824 – 1895), neskorší špecialista v oblasti patologickej anatómie, ktorý sa venoval propagácii slovanskej problematiky. So svojím bratom Janom absolvoval v roku 1846 cestu na Slovensko, počas ktorej spoznali aj Tatry. Lambl po tejto ceste uverejnil na pokračovanie *Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846 (Poutník 1847)*,³⁵ čo je v českom prostredí po Vocelovi najrozsiahlejšia práca o Tatrách. Lambl sa stal prvým Čechom, ktorý veľmi podrobne popísal svoje putovanie po Tatrách výhradne z južnej (uhorskej) strany; severným (haličským) Tatrám sa príliš nevenoval. Záujem o slovenské prostredie bol pre neho kľúčový. Značnú pozornosť venoval aj slovenskému jazyku, starostlivo si zapisoval slovenské slovíčka a v roku 1848 časopisecky dokonca vydal *Slovníček slovenský*.³⁶

Lamblove *Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846*, ktoré vznikli počas mesačnej výpravy v auguste až septembri daného roku, predstavujú podrobný cestopisný denník,

³² Wincentymu Polovi sa podarilo v roku 1834 vyliezť na vrchol Gerlachovského štítu, pozri KIEŁKOWSKI, *Zdobycie Tatr*, s. 98.

³³ PURKYNĚ, Em[anuel], *Výlet do Tater*, s. 248.

³⁴ PURKYNĚ, Em[anuel], *Výlet do Tater*, s. 252.

³⁵ [LAMBL], Vilím [Vilém] Dušan. *Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846*. In *Poutník*. Časopis obrázkový pro každého, 1847, roč. 2, Část I., s. 73-83; Část II., s. 103-111; Část III., s. 151-157; Část IV., s. 171-182.

³⁶ [LAMBL], Vilém Dušan. *Slovníček slovenský*. In *Časopis Českého museum*, 1848, roč. 22, č. 2, s. 198-216.

s dôkladne zaznamenanými zážitkami. Bratia Lamblovci sa počas cesty mohli spoliehať na pohostinnosť mnohých osobností vtedajšieho slovenského kultúrneho života,³⁷ medzi ktorými prevládali evanjelickí kňazi. Podrobne diskutovali o situácii slovenského obyvateľstva v Uhorsku, pričom niekto z hostiteľov im vždy napísal odporúčací list na nasledujúcu návštevu u slovenských národných buditeľov. Počiatočným zážitkom pri vstupe do Tatier bol 1. 9. 1846 výstup na Kráľovu hoľu v Nízkych Tatrách, kde mladého medika uchvátil výhľad na Vysoké Tatry. Hoľu opísal ako uzol celého uhorského horstva a vodstva.³⁸ V Hybiach sa bratia Lamblovci dozvedeli, že sa v Liptovskom Hrádku pripravuje veľká výprava na Kriváň, aká býva raz za dvadsať rokov.

Výstup na Kriváň, slovenský národný vrch a symbol štúrovskej generácie, sa stal hlavným cieľom bratov Lamblovcov. Keď ich v Liptovskom Hrádku miestny lekár Benjamín Kern ochotne prijal do pripravovanej krivánskej výpravy, Lambl si k tomu poznamenal: „Zaplesali jsme v duchu, že je nám tedy poslední radost a ta nejvýtečnější na Slovensku přislíbena, že přijdeme na Kriváň, a to s tak přívětivými lidmi, jako se nám pan doktor Kern na první setkání projevil.“³⁹ Plánované boli tri nocľahy pod Kriváňom: prvý deň výprava za kamzíkmi, druhý deň lezenie na štít, tretí deň bol určený na návrat. V stati je zrejmý Lamblov záujem o slovenský ľud, literatúru a jazyk, venoval sa však aj ďalším obyvateľom Spišskej župy, Nemcom a Rusínom. Kriváňu a výstupu naň venoval celú štvrtú časť svojho cestopisu.⁴⁰ Lambl do textu zahrnul aj slovníček dvadsiatich piatich pojmov⁴¹ súvisiacich s ich tatranským výstupom. Celá výprava mala takmer päťdesiat osôb, a okrem Lamblovcov a úradníkov z Liptovského Hrádku v nej boli účastníci z Liptovského Svätého Mikuláša, zo Štrby a ďalších miest. Na samotný vrchol, ktorý Lambl dosiahol 7. 9. 1846, sa vybralo asi tridsaťpäť osôb z celej výpravy pod dohľadom hlavného sprievodcu Greška. Popis tohto výstupu, ako aj celý cestopis, doplnil Lambl podrobnými opismi prírody. K svojmu pozorovaniu na Kriváni si napríklad zapísal: „Máme zde dosti dobré dalekohledy, a radost je to znamenitá, přiblížiti sobě pomocí skel z klamně, jak bývá na horách, vzdálenosti tolikero předmětů zcela nových, zajímavých a nade všecko milých. Nejčarovněji mne dojímá hladina Štrbského plesa.“⁴²

Pod Lamblovým vplyvom sa rozhodla spoznať Tatry a ich ľud aj spisovateľka Božena Němcová (1820 – 1862), s ktorou sa mladý slovanofil priatelil. Dôležitým cieľom na jej štvrtej ceste na Slovensko v roku 1855 sa stali Nízke Tatry. Němcová vtedy získala bohatý materiál, z ktorého potom čerpala tatranské motívy pre svoje diela. Spomedzi nich možno menovať: *Pohorská vesnice*, *Chýže pod horami*, *Slovenské pohádky a pověsti*, *Studie národopisné* alebo *Putování po Slovensku*. Jej realistické chápanie života slovenského ľudu malo vplyv na prehĺbenie záujmu Čechov o Tatry a Slovensko. Nadviazali na ňu aj príslušníci generácie májovcov, ako boli V. Hálek alebo Adolf Heyduk. Němcovej dielo *Chýže pod horami*. *Obrázek ze Slovenska* bolo publikované v prvom čísle almanachu *Máj* v roku 1858.⁴³

³⁷ Boli to napr. v Banskej Bystrici Karol Kuzmány, v Jelšave Samuel Ferjenčík, v Chyžném Samuel Tomášik, v Liptovskom Svätom Mikulášovi Michal Miloslav Hodža alebo v Liptovskom Hrádku lekár Benjamín Kern.

³⁸ [LAMBL], Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846, s. 154.

³⁹ [LAMBL], Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846, s. 156.

⁴⁰ [LAMBL], Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846, s. 171-182.

⁴¹ [LAMBL], Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846, s. 172-173.

⁴² [LAMBL], Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846, s. 179.

⁴³ PELIKÁN, Tatranská témata v české literatuře, s. 354-355.

Vítězslav Hálek a Julius Grégr

Českí cestovatelia sa obvykle vydávali do Tatier v spoločnosti niekoho zo svojich kolegov, priateľov alebo príbuzných, ako to bolo napríklad u Viléma Lambla. Na začiatku šesťdesiatych rokov sa na cestu do Haliče vybrala aj dvojica českých intelektuálov vo veku okolo tridsať rokov: novinár, zakladateľ (spolu s bratom Edvardom Grégrom) denníka *Národní listy* a politik, ktorý neskôr zasadal v Českom krajinškom sneme a v Ríšskej rade Julius Grégr (1831 – 1896), a jeho spoločník – básnik, prozaik, dramatik a publicista, jeden zo zakladateľov modernej českej poézie Vítězslav Hálek (1835 – 1874), ktorý tiež pôsobil v redakcii *Národných listov*.

Svoje postrehy z Tatier a ich okolia Hálek publikoval v *Národných listoch* vo svojich obrázkoch z ciest od júla do septembra 1862: *Z Krakova do Tater*,⁴⁴ *Do Tater a v Tatrách*,⁴⁵ *Večer a noc v Tatrách*,⁴⁶ *K Pěti stavům*⁴⁷ a *Neštěstí na Dunajci v Tatrách*.⁴⁸ Ako na nadšeného podporovateľa česko-poľských stykov na neho zapôsobilo vlastenecké prostredie Krakova. S Grégrom si mali možnosť prezrieť solné bane vo Wieliczke a potom sa už vydali cez Bochniu, Nowý Sącz a Nowý Targ smerom k Tatrám. Cestou ho zaujala nerozvinutosť tamajších hostincov a v porovnaní s českým prostredím značný počet Židov. Kroj z okolia Nowého Targu sa podľa Háleka ničím nelíšil od kroja Slovákov a k vzhľadu obyvateľov si poznamenal (podobne ako Grégr): „*Lid jest zde velmi sličný, mužští ale sličnější než ženské; mužští nosí obyčejně vousy pod nose, mnozí jsou zcela oholeni.*“⁴⁹ Ako to už bolo pre vtedajších turistov bežné, plavili sa po Morskom oku, pozreli si aj Čierne pleso a pri horských cestách ich zaujali salaše a život tatranských pastierov s ich piesňami a tancami. Ďalšie putovanie pokračovalo k Piatim plesám.

Najhorší zážitok na oboch cestovateľov čakal, keď sa z Tatier vrátili do Nowého Targu a odtiaľ cestovali do dediny Maniowy a ďalej do Czorsztyna, odkiaľ vyplávali ešte s ďalšími siedmimi priateľmi na troch loďkách po Dunajci, aby spoznali krásnu krajinu Pienin. Idylická plavba, ktorú si Hálek vychutnával, ako sa patrí, sa však kvôli prívalovému dažďu a podnapitému stavu troch prievozníkov (Hálek píše „*přívozníci*“) zmenila po prevrátení lodiek na boj o život. Celej deväťčlennej skupine sa po ťažkom boji podarilo zachrániť, dvaja z prievozníkov, ktorí už pred prevrátením opustili plavidlá, však zahynuli vo vlnách Dunajca. Vítězslav Hálek sa o celej príhode podrobne zmienil v liste z 13. júla 1862 svojej milovanej (neskoršej manželke) Dorotke Horáčkovej, na konci ktorého poznamenal: „*Topili jsme se dne 12. července o tři čtvrti na čtyry a byli jsme ve vodě více než do půl páté. Na třech čtvrtech na čtvrtou zůstaly všechněm hodinky stát. [...] Chtěli jsme sice druhý den již odebrat se do Schmeksu do Uher, ale tak šťastně přestála smrt uvedla nás na druhý den všecky do Pisarzowa k baronu Branickému a teprve zejtra (v pondělí) odtud se vydáme do Uher.*“⁵⁰ Hálek zároveň napísal o tragickej príhode fejtón do *Národních listů*, ktorý bol

⁴⁴ *Národní listy*, 1862, roč. 2, č. 189, s. 1.

⁴⁵ *Národní listy*, 1862, roč. 2, č. 195, s. 1.

⁴⁶ *Národní listy*, 1862, roč. 2, č. 202, s. 1.

⁴⁷ *Národní listy*, 1862, roč. 2, č. 230, s. 1.

⁴⁸ *Národní listy*, 1862, roč. 2, č. 166, s. 1-2.

⁴⁹ JEŘÁBEK, Dušan – VÁLEK Vlastimil (eds.). Vítězslav Hálek. *Obrazy z cest*. Praha, 1958, s. 38.

⁵⁰ BAŤHA, František (ed.). Vítězslav Hálek. *Dopisy 1849 – 1874*. Praha, 1963, s. 81, dopis Vítězslava Háleka Dorotce Horáčkové, Pisarzów, 13. 7. 1862. O príhode na Dunajci pozri HÁLEK, Vítězslav. *Neštěstí na Dunajci v Tatrách*. Z cesty dr. Julia Grégra a Vítězslava Háleka. Nový Jičín, 1935.

uverejnený 17. 7.⁵¹ O tatranskom dobrodružstve dvoch významných českých literátov sa potom zmieňovali aj niektoré denníky.⁵²

Tatranské dojmy mali pre Háľka ako fejtónistu i básnika značný význam, ako o ceste do Tatier poznamenal jeden z editorov Háľkových cestopisov Dušan Jeřábek: „Zanechala v něm dojmy bohaté a trvalé, které možno přirovnat jen k pozdějším zážitkům z návštěvy slovanského jihu. Hálek především zcela podléhá kouzlu horské přírody, pro jehož pochopení si ovšem přináší vzácný básnický cit i zrak: svědčí o tom jeden z nejkrásnějších Háľkových cestopisných fejetonů *Večer a noc v Tatrách*. Avšak neméně intensivně působí na Háľka styk s prostým lidem tatranským, jehož život poznává na horských salaších: duše umělcova čerpá zde dojmy z nejčistšího pramene a plně se jim poddává.“⁵³

Tatranské putovanie bolo pre Háľka najprv inšpiráciou na vydanie jeho najrozsiahlejšej lyricko-epickej zbierky *Goar* (1864). Hrdinom je zlý vládca Goar, ktorý sa pod vplyvom prírody a lásky k Marfe zmení a postaví sa do čela horalov. Zážitky z cesty do Tatier však museli byť veľmi intenzívne, keďže deväť rokov po spomenutom putovaní vydal Hálek ďalšiu lyricko-epickú zbierku na tatranské motívy *Děvče z Tater. Podhorská idyla* (Praha 1871), venovanú priateľovi Juliovi Grégrovi, ktorá bola inšpirovaná stretnutím so slovenskou dievčinou (pozri nižšie) aj dobrodružnou plavbou po Dunajci.

Julius Grégr si na svoju spoločnú cestu s Vítězslavom Háľkom zaspomínal až po pätnástich rokoch v príspevku *Z vln Dunajce. Upomínka z cest. K úmrtnímu dni Vítězslava Háľka*,⁵⁴ ktorý rozdelil na tieto časti: *Nad „Černým stavem“*, *V salaši*, *Děvče z hor*, *V Pěninách* a *Na zámku Branických*. Grégr si všimol vonkajšie aspekty obyvateľov hôr na haličskej strane Tatier, vrátane ich odevov. Podobne ako niektorí z jeho predchodcov považoval za menej pekné goralské ženy: „Venkovský lid polský, který zde od samého úpatí Tater k severu zabírá kraj, je silný, vysoký, svalovitý. Mužští mají dosti pěkný, výrazný obličej; méně hezké jsou ženy: mají obličej hrubý, fysiognomii téměř nevyvinutou. Není snad v jiném národě tak nápadného rozdílu mezi obličejem ženy selské a dámy z kruhů městských a šlechtických. Polka z těchto tříd má zpravidla jemný, ušlechtilý, inteligentní výraz tváře. [...] Šat selského lidu je jednotvárný, hrubý; jen velký, statný muž vyjímá se v národním kroji malebně [...].“⁵⁵ Naopak, ako veľmi krásnu opísal J. Grégr slovenské dedinské dievča Katušku, s ktorou obaja Česi strávili krátky kus cesty smerom z Nowého Targu. Poznamenal, že spomínaná dievčina ťažko môže tušiť, ako oboch cestovateľov zaujala, a Hálek jej dokonca poskytol ústredné miesto vo svojej básnickej zbierke: „Netuší, že navždy urván zapomenutí [její obraz] a co drahocenný skvost uložen mezi poklady české literatury. Katuška jest ono, Děvče z Tater, jež Vítězslav Hálek zvěčnil v jedné z nejkrásnějších poesíí českých ve své rozkošné, pohorské idylle.“⁵⁶ Grégr si okrem Goralov podobne ako V. Hálek všimol aj židovské obyvateľstvo na haličskej strane Tatier.

⁵¹ HÁLEK, [Vítězslav]. Z cesty Dr. Julia Grégra a Vítěz. Háľka. V Pisarzově dne 13. července 1862. (Neštěstí na Dunajci v Tatrách.). Národní listy, 1862, roč. 2, č. 166, s. 1-2.

⁵² Porovnaj napr. Z Tater. Poutník od Otavy, 1862, roč. 5, č. 4, s. 28.

⁵³ JEŘÁBEK, Dušan. Doslov. In JEŘÁBEK – VÁLEK, Vítězslav Hálek, s. 418.

⁵⁴ GRÉGR, Julius. Z vln Dunajce. Upomínka z cest. K úmrtnímu dni Vítězslava Háľka. Lumír, 1877, roč. 5, č. 29, s. 452-454; č. 30, s. 469-473; č. 31, s. 485-488. Z tohto článku vychádza aj kapitola Výlet na Tatry z knihy: TŮMA, Karel: Život a dílo Julia Grégra, slavného obránce svobody české. Praha, 1896, s. 100-110.

⁵⁵ GRÉGR, Z vln Dunajce, s. 469.

⁵⁶ GRÉGR, Z vln Dunajce, s. 470.

František B. Zvěřina a kresby Tatier na stránkach českých časopisov

Do Tatier cestovali nielen českí spisovatelia a literáti, ale inšpiráciu v nich hľadali aj maliari. Tvorba českých maliarov sa spájala výhradne s oblasťou Horného Uhorska (českí maliari sa zameriavali na haličské Tatry len výnimočne). S počiatkami českého výtvarného záujmu o Slovensko je spätá práca popredného predstaviteľa romantickej epochy Josefa Mánesa (1820 – 1871), ktorý Slovensko navštívil v roku 1854; téma Tatier sa však uňho neobjavuje. Horné Uhorsko navštívila aj barónka Luisa Kocová⁵⁷ z Dobrše (1812 – 1862), spisovateľka a maliarka, ktorá sa do Tatier dostala počas svojej cesty do Uhorska v roku 1859, keď nakreslila niekoľko vedút s Tatrami na pozadí. O Tatrách sa zmienila aj v treťom oddiele svojich pamätí z roku 1861,⁵⁸ kde uvádza rôzne miestopisné, prírodopisné alebo historické údaje; Tatry však kreslila len z podhoria.

Počiatok šesťdesiatych rokov 19. storočia je spätý s rozšírením tatranskej tematiky najmä na stránkach ilustrovaných týždenníkov. Slovenské motívy zo svojej cesty v roku 1858 publikoval významný predstaviteľ českého realistického maliarstva Jaroslav Čermák (1830 – 1878),⁵⁹ avšak tatranská téma sa v nich neodzrkadlila, hoci Tatry navštívil. Inak tomu bolo v prípade Františka Bohumíra Zvěřinu (1835 – 1908), ktorý svojimi početnými ilustráciami a sprievodnými textami o Tatrách v českých periodikách po niekoľko desaťročí podnecoval predovšetkým u mladšej generácie záujem cestovať do Tatier.⁶⁰ Od roku 1852 študoval na pražskej Akadémii u krajinkára Maxa Haushofera, ktorý tu nastúpil po smrti Josefa Mánesa. Zvěřina sa vo svojej tvorbe venoval od počiatku slovanským motívom, za čo bol (pre panslavistické postoje) vylúčený z Akadémie a nastúpil na miesto supľujúceho učiteľa kreslenia v Kutnej Hore. Potom ho však preložili na juh rakúskeho mocnárstva, kde sa juhoslovanský (predovšetkým slovinský) svet stretával so svetom talianskym, najprv do Gorice, neskôr do Maribora. Prestahoval sa na Moravu do Brna a potom v roku 1876 odišiel na reálku do Viedne, kde zostal až do svojej smrti.

Zvěřinov pracovný pobyt na juhovýchode Európy mu otvoril cestu k juhoslovanským témam a Balkánu, ktoré popri Tatrách a slovenskom prostredí výrazne ovplyvnili jeho kresliarsku a maliarsku tvorbu. Zvěřina si Tatry oblúbil už počas štúdií a navštevoval ich v rokoch 1857, 1858, 1859, 1864 a 1865.⁶¹ Pri tatranských pochôdzkach zachytávajúc prírodné a národopisné témy sa formoval jeho kresliarsky um. Výsledkom boli olejomaľby a kresby. Zvěřinova spolupráca s obrázkovými časopismi začala v roku 1864, keď sa jeho práce objavili v *Zlatej Prahe* a v časopise *Illustrierte Zeitung* vychádzajúcom v Lipsku. Po návrate zo svojej haličskej cesty viedol Vítězslav Hálek v roku 1863 redakciu týždenníka *Lumír*, ktorý sa od roku 1864 zmenil na ilustrovaný časopis *Zlatá Praha*. Hneď v prvom

⁵⁷ Po nemecky: Louise Kotz (Kotzová) von Dobersch.

⁵⁸ KOTZ, Louise. Was ich erlebte! Was mir auffiel! Erinnerungen vermischten Inhaltes. III. Abteilung; mit 8 Lithographien. Prag, 1861.

⁵⁹ Kontakty mu na Slovensku zabezpečovala aj Božena Němcová, ktorú finančne podporovala Čermáková matka. Zo známych slovenských osobností sa vo svojom liste z augusta 1858 obrátila napríklad na Michala Miloslava Hodžu, pozri ADAM, Robert et al. (eds.). Božena Němcová. Korespondence III. 1857 – 1858. Praha, 2006, dopis Boženy Němcové Michalu Miloslavu Hodžovi z 22. 8. 1858, č. 487, s. 373.

⁶⁰ O Zvěřinovej práci pre ilustrované časopisy pozri tiež DLÁBKOVÁ, Markéta. „Našich čtenářů dobrý to známý“. František B. Zvěřina a ilustrované časopisy. In viz DLÁBKOVÁ, Markéta – CHROBÁK, Ondřej (eds.). František Bohumír Zvěřina 1835 – 1908. Jihlava, 2008, s. 29-52.

⁶¹ NĚMCOVÁ – ZVĚŘINOVÁ, Melanie. Malíř F. B. Zvěřina – Morava – Čechy – Slovensko – Karpaty a Rusko. Adamov, 1971, s. 30.

ročníku časopisu sa objavili štyri Zvěřinove pôvodné skice zachytávajúce tatranskú prírodu: *První most v malém Pustém údolí* (pozri obr. 3. Prvý most v malom Pustom údolí), *Salaš v Tatrách* (pozri obr. 4. Salaš v Tatrách), *Druhý most v malém Pustém údolí* a *Vatrisko v malém Pustém údolí*.⁶² Zvěřina pravdepodobne navštívil Malú a Veľkú Studenú dolinu (nie Pustú dolinu), ktoré sa stali základom spomínaných kresieb v „malom Pustom údolí“. Autor však vo svojich prácach dôsledne nezachovával realitu, ale dával im romantický

Obrázok 3. František B. Zvěřina: Prvý most v malom Pustom údolí.

Zdroj: Zlatá Praha, 1864, roč. 1, č. 22, s. 258.

⁶² Zlatá Praha, 1864, roč. 1, č. 22, s. 258–259.

Obrázok 4. František B. Zvěřina: Salaš v Tatrách.

Zdroj: Zlatá Praha, 1864, roč. 1, č. 22, s. 258.

nádych. Napríklad na obrázku Salaš v Tatrách znázornil typy chovných kôz, ktoré nie sú pre Tatry typické. Mohlo by ísť skôr o balkánske motívy, ktoré zámerne zakomponoval do tatranskej prírody.

Podobne ako iní autori, aj Zvěřina svoje časopisecké kresby dopĺňal krátkym článkom alebo len niekoľkými odsekmi, kde charakterizoval vyobrazenie, a niekedy pridal aj ukážku ľudových piesní. K svojim štyrom uvedeným kresbám však napísal o čosi dlhší príspevok s názvom *Tatry*,⁶³ pod ktorý sa na rozdiel od kratších textov podpísal. Pri popise cesty k Piatim plesám zaznamenal niektoré zaujímavosti z horského cestovania: „Na těchto úzkých strmých cestách, jedeš-li na koni, se ti kuň nikdy nezastaví, neboť se hrozí zkázonosného jícnu propasti a přitře mnohdykrátě nemile jezdce o skalnatou stěnu. Na těchto místech horalé vždy hulají (houkají) dávající tím jiným cestujícím včasné výstrahu, aby na vhodném místě posečkali a se na těchto úzkých, sem tam do skal vtesaných místech nesetkali.“⁶⁴

V nasledujúcom čísle *Zlatej Prahy* uverejnila redakcia na titulnej strane pôsobivý obrázok prekreslený Felixom Kanitzom *Slovenský lid v Tatrách* (pozri obr. 5. Slovenský ľud v Tatrách),⁶⁵ detailne zachytávajúci štyri typy slovenských Tatrancov. Autorom obrázku bol dánsky výtvarník Hans Peter Hansen (1829 – 1899), zameraný na portrétovej drevorezbu. Počas svojho pobytu v Sasku (1854 – 1864) cestoval po strednej a východnej Európe a pravdepodobne sa tiež dostal medzi tatranských horalov. K Hansenovmu

⁶³ ZVĚŘINA, F[rantišek] B[ohumír]. Tatry. (Vyobrazení na str. 258 a 259.). Cesta k pěti uherským jezerům (stawóm, plesům). Zlatá Praha, 1864, roč. 1, č. 22, s. 262–263.

⁶⁴ Tatry. (Vyobrazení na str. 258 a 259.). Cesta k pěti uherským jezerům (stawóm, plesům). Zlatá Praha, 1864, roč. 1, č. 22, s. 262.

⁶⁵ Slovenský lid v Tatrách. Zlatá Praha, 1864, č. 23, s. 267.

Obrázok 5. Hans Peter Hansen: Slovenský ľud v Tatrách (prekreslil Felix Kanitz).

Zdroj: Zlatá Praha, 1864, č. 23, s. 267.

obrázku redakcia pridala príspevok⁶⁶ s charakteristikou týchto štyroch postáv vrátane ich odevu. Ako to bolo pri dobových ilustráciách pomerne bežné, ten istý obrázok bol v roku 1866 znovu uverejnený ako súčasť príspevku *Kraj a lid v Tatrách* v kalendári *Posel*

⁶⁶ Slovenský lid v Tatrách. (Vyobrazení na str. 267). Zlatá Praha, 1864, roč. 1, č. 23, s. 277.

z Prahy,⁶⁷ ktorý obsahoval aj dva ďalšie neautorizované obrázky: *Štít Lomnický* a *Údolí Kaprovské*. Článok pomerne podrobne popisuje uhorské i poľské Tatry vrátane ich flóry, fauny a geologického zloženia. Nemalú pozornosť venuje aj obyvateľstvu v Tatrách, ktoré charakterizuje ako „rozhraní národů. Najpodrobnejšie sa zmieňuje o Slovákoch, majoritnom obyvateľstve Tatier, u ktorých autora napríklad nezaujal ženský kroj: „*Slováci jsou vůbec, zvláště zde v Tatrách, lid vysoký, silný a pěkně rostlý. Kroj jejich jest velmi prostý [...] Méně pěkně vypadají ženštiny v kroji svém, nebo těžké boty a těsné, černé sukně s dlouhými bílými zástěrami dávají jim vzezření poněkud neobratné.*“⁶⁸ Poľskí Gorali boli podľa neho telom i duchom podobní Slovákom a zaujalo ho, že sa oddávali menej pitiu než poľskí sedliaci. Spišských Nemcov, v ktorých odeve dominovala čierna farba, charakterizoval vďaka schopnosti obrábať úrodnú pôdu, usilovnosti a šetrnosti ako zámožných.

V druhom (a zároveň poslednom) ročníku *Zlatej Prahy* v roku 1865 publikoval Zvěřina obrázky troch tatranských plies s nevyhnutným popisom.⁶⁹ V druhej polovici šesťdesiatych rokov Zvěřina publikoval ilustrácie ešte intenzívnejšie najmä v časopise *Květy* (tiež redigovanom V. Háľkom), kde ich v rokoch 1867 – 1869 vyšlo vyše dvadsať s tematikou Tatier a Slovenska. Dominujú v nich pastierske motívy (pastieri, salaše, chatrče). Maliar si u horalov všímal napríklad náboženský život, chvíle odpočinku alebo ich prepojenie s prírodou.⁷⁰ Neoddeliteľnou súčasťou Zvěřinových kresieb zostávali jeho sprievodné komentáre. K vyobrazeniu *Návrat z Tater* napríklad poznamenal: „*S bohem stráně, na nichž se ty naše písne rozléhaly, s bohem potoku, v jehož zrcadle jsme se zhlíželi, s bohem skály, s bohem ptákové [...] Průvod ale není ještě úplný. Zastaví se u sousední salaše, která jest na cestě a tu přibude k němu nová mládež, nový bača, tu připojí se k stádu nové stádo.*“⁷¹

Zvěřinove ilustrácie sa aj naďalej objavovali na stránkach časopisov doma aj v zahraničí. Jeho komentované kresby sa stali neoddeliteľnou súčasťou českých ilustrovaných periodík, ktoré prinášali informácie o slovanskom svete aj vzdialenejších krajinách a regiónoch. Určite mali značný vplyv na popularizáciu Tatier a Slovenska v českom prostredí, čím podnietili záujem ďalších pedagógov a literátov.

⁶⁷ Kraj a lid v Tatrách. Posel z Prahy. Kalendář zábavný a poučný na obyčejný rok 1866, roč. 5. V Praha: I. L. Kober [1866]. s. 63-67.

⁶⁸ Kraj a lid v Tatrách. Posel z Prahy. Kalendář zábavný a poučný na obyčejný rok 1866, ročník 5. V Praze I. L. Kober [1866]. s. 67.

⁶⁹ ZVĚŘINA, F[rantišek Bohumír] Pohled na „pusté údolí“ v Tatrách. Zlatá Praha, 1865, roč. 2, č. 5, s. 52; ZVĚŘINA, F[rantišek Bohumír]. První nejhlubší pleso (jezero) na výši 6320 stop. Zlatá Praha, 1865, roč. 2, č. 5, s. 53; ZVĚŘINA, F[rantišek Bohumír]. Krajní druhé na hrázi ležící pleso (jezero). Zlatá Praha, 1865, roč. 2, č. 5, s. 53; ZVĚŘINA, F[rantišek Bohumír]. Třetí pleso (jezero) na výši 6340 stop. Zlatá Praha, 1865, roč. 2, č. 5, s. 56; F. ZVĚŘINA, F[rantišek Bohumír]. Popis vyobrazení tatranských krajin. (Na str. 52, 53 a 56.). Zlatá Praha, 1865, roč. 2, č. 5, s. 59.

⁷⁰ Porovnaj napr. obrázky: Slovácký pasáček v Tatrách. Květy, 1867, roč. 2, II. pololetí, č. 4, s. 28; Slovácká pasáčka v Tatrách. Květy, 1867, roč. 2, II. pololetí, č. 4, s. 28; Slovenská salaš na Tatrách. Květy, 1867, roč. 2, II. pololetí, č. 5, s. 41; Slovenští pastýřové konají pobožnost v Tatrách. Květy, 1867, roč. 2, II. pololetí, č. 6, s. 48; Obrazy z Tater: Pobožnost s hudbou. Květy, 1867, roč. 2, II. pololetí, č. 10, s. 84; Návrat z Tater. Květy, 1867, roč. 2, II. pololetí, č. 22, s. 181; Jitro na Tatrách. Květy, 1868, roč. 3, č. 5, s. 37; Slovenští pastýři v rozvalinách hradu. Květy, 1868, roč. 3, č. 8, s. 57; Povez na Slovensku v horách. Květy, 1868, roč. 3, č. 8, s. 60; Vlci na Slovensku. Květy, 1868, roč. 3, č. 23, s. 181; Obrazky z Tater: Slováček spí. Květy, 1868, roč. 3, č. 23, s. 184; Obrazky z Tater: Pasáček čte. Květy, 1868, roč. 3, č. 37, s. 296; Chatrč v Tatrách. Květy, 1868, roč. 3, č. 40, s. 320; Obrazky z Tater: 1. Děvče. 2. Hajný. 3. Pasáček. Květy, 1869, roč. 4, č. 5, s. 36; Vlčí stopy v Tatrách. Květy, 1869, roč. 4, č. 17, s. 136.

⁷¹ Návrat z Tater. (Vyobr. na str. 181.). Květy, 1867, roč. 2, II. pololetí, č. 22, s. 183.

Počiatok českého vedeckého záujmu o Tatry

Pre úplnosť by sme sa radi krátko zmienili aj o českom podiele na vedeckom výskume Tatier v druhej tretine 19. storočia. V rozvoji kartografie začali Tatry zohrávať dôležitú úlohu od začiatku 19. storočia kvôli použitiu vrstevnicovej kresby na zobrazenie tvaru terénu. V súvislosti s rozmachom modernej českej vedeckej geografie zohrali dôležitú úlohu Jan Krejčí a Karel Kořistka, ktorí sa venovali aj výskumu Tatier. Krejčí skúmal Západné Karpaty ako celok (Karpaty rozdeľoval na západné, t. j. slovenské, severné, t. j. rusínske a východné, t. j. rumunské), Kořistka sa zameriaval hlavne na Tatry. Aby si Kořistka prakticky vyskúšal svoje metódy predovšetkým v horských oblastiach, precestoval a čiastočne zmapoval rakúske Alpy a Tatry (1862 – 1864). Zo svojich meraní dospel k záveru, že najvyšším vrchom Tatier je Gerlachovský štít, a nie Lomnický štít, ako sa dovtedy predpokladalo.⁷²

Podrobnejšia mapa celých Vysokých Tatier mohla vzniknúť až po tzv. geografickom mapovaní Habsburskej monarchie z rokov 1807 – 1858. Časť zmieneného mapovania využil a na základe vlastných terénnych výskumov vytvoril v roku 1864 pražský profesor Karel František Edvard Kořistka (1825 – 1906), geodet, topograf, kartograf, štatistik a tiež politik vysoko kvalitnú mapu Tatier v mierke 1 : 100 000, ktorá bola súčasťou jeho práce *Die Hohe Tatra in den Central-karpathen* (Gotha 1864) s úplným zemepisom pohoria. Vo svojej mape vyznačoval vrstevnice tzv. regionálnymi farbami, ktoré vhodne pripomínajú farby rastlinných pásiem v teréne (napr. pásmo raže: biela farba, pásmo ovsa: svetlo žltá, pásmo lúk: tmavo a svetlo zelená).⁷³ Kořistka po sebe zanechal náčrty s tatranskými námetmi z roku 1864, a tak ho môžeme zaradiť medzi maliarov Tatier. Ide o práce: *Pohľad na Vysoké Tatry od Važca*, *Pohľad na Vysoké Tatry od Szaflár*, *Štrbské pleso*, *Veľké rybie pleso* a *Päť spišských plies*.⁷⁴

Záver

Nedá sa odhadnúť presný počet českých cestovateľov v období prvého záujmu o Tatry, ktorý preukázateľne spadá do dvadsiatych až šesťdesiatych rokov 19. storočia. Z príspevkov zo štyridsiatych až päťdesiatych rokov už môžeme vyvodiť, že sa záujem o Tatry zvyšoval. Cestovali tam vysokoškolsky vzdelaní ľudia alebo vysokoškolskí poslucháči, ktorí si cesty starostlivo plánovali. Osoby, o ktorých sme sa zmieňovali, odchádzali na cesty s jasným záujmom informovať o Tatrách na stránkach českých periodík. Cestovanie bolo v sledovanom období veľmi náročné a nielen v podhorských oblastiach bolo potrebné použiť konskú dopravu. Počas celého obdobia počiatkov českého záujmu o Tatry prevažovali cesty do haličských či rakúskych (poľských) Tatier, odkiaľ sa niekedy cestovatelia vydávali aj ďalej do uhorských (slovenských) Tatier. Mohlo to byť dané bližším jazykovým a kultúrnym prepojením dvoch rakúskych regiónov, Krajín Českej koruny a kráľovstva Haliče, a tiež dominantným slovanským prvkom v poľských Tatrách, ktorý vnímali čes-

⁷² NOVOTNÝ, František: Prof. dr. Karel rytíř Kořistka. Osvěta, 1906, roč. 36, č. 3, s. 204.

⁷³ SZAFARSKI, Józef. První vrstevnicová mapa Tater a jejich předchůdci z roku 1857. Sborník československé společnosti zeměpisné, 1962, roč. 67, č. 2, s. 152; HROMÁDKA, Jan. Počátky vědecké geografie na Slovensku. Sborník československé společnosti zeměpisné, 1955, roč. 60, č. 2, s. 83-85; PRIKRYL, Lubomír Viliam. Geografia na Slovensku v posledných desaťročiach monarchie. Dějiny věd a techniky, 1986, roč. 19, č. 1, s. 3-4.

⁷⁴ TOMAN, Prokop H[ugo]. Nový slovník československých výtvarných umělců. Svazek 1. 5. vyd. Praha, 2000, s. 530.

ki národní buditelia veľmi pozitívne. V generácii českých úradníkov pôsobiach v Haliči v prvej tretine 19. storočia, ktorú reprezentuje Emanuel Kratochvíle z Kronbachu, bolo navyše samozrejmé, že sa z Krakova do Tatier vydávali cez rozsiahlu horskú obec Zakopané, z ktorej je tatranské pohorie relatívne prístupnejšie než z opačnej južnej (uhorskej) strany. Problematiku Tatier tiež v poľskom kultúrnom a vedeckom prostredí v tridsiatych rokoch spopularizovali spisovatelia Seweryn Goszczyński a Wincenty Pol, ktorých diela Česi v Haliči (alebo aj iných poľských regiónoch) poznali (príklad Karla V. Zapa).

Uhorsko, kde vládli maďarské úrady a dominovala maďarčina, preto spočiatku českú spoločnosť až tak nepriťahovalo. Určitá zmena je badateľná z cesty Viléma Lambla a jeho brata z roku 1846, ktorú si Lambl podrobne zaznamenal a vydal ako denníkové zápisky v roku 1847. Z malého počtu dobových českých periodík sa dá predpokladať, že sa s jeho cestopismi zo Slovenska v časopise *Poutník* oboznámila značná časť českej inteligencie, ktorá potom zatúžila spoznať obyvateľstvo také blízke Čechom, ktoré navyše Lambl a jeho nasledovníci opisovali vo veľmi pozitívnom duchu, avšak so všetkými útrapami prameniacimi z maďarského útľaku. Tento záujem o Slovensko a Tatry sa potom prejavil napríklad u spisovateľky Boženy Němcovej. Nedá sa vynechať ani záujem maliarov pochádzajúcich z Čiech o tatranskú tematiku, ako to bolo u Erasma Schrötta už na konci 18. storočia a v dvadsiatych rokoch 19. storočia v diele haličského úradníka Emanuela Kratochvíleho z Kronbachu. Tatry, a to predovšetkým ich slovenskú časť, však najvýraznejšie v českých periodikách od šesťdesiatych rokov spopularizoval maliar František B. Zvěřina. V druhej polovici 19. storočia sa objavuje aj vedecký záujem o Tatry, ktorý bol najzreteľnejší v diele geodeta, topografa a kartografa Karla Kořistku. K popularizácii tatarskej témy v českej kultúre určite prispelo aj to, že o svojich cestách českých čitateľov informovali popredné osobnosti českého literárneho a politického života, akými boli Karel Havlíček Borovský a po ňom Julius Grégr a Vítězslav Hálek.

Zoznam použitých prameňov a literatúry:

Archívy:

Státní oblastní archiv Litoměřice, inv. č. 10822, sig. L52/93, matrika narození 1740-1784, Jablonné v Podještědí, římskokat. f. ú., Jablonné v Podještědí, kn. 209, f. 202, Erasmus Joachim Montanus Schrött, nar. 17. 6. 1755.

Státní okresní archiv Kutná Hora, fond Jan Erazim Vocel, kart. 1, č. 12, záznamy z Vocelova deníku z rokov 1833 – 1843.

Dobová tlač:⁷⁵

DLER, V. [DRESLER, Václav], Naši horalé v domácí belletrii. In *Národní listy*, 1908, roč. 48, č. 189, s. 1.

[GOSZCZYŃSKI, Seweryn]. Podróż do Tatrów. In *Powszechny Pamiętnik Nauk i Umiejętności*. Zeszyt I, kwiecień 1835, Kraków, 1835, s. 51-71.

GRÉGR, Julius. Z vln Dunajce. Upomínka z cest. K úmrtnímu dni Vítězslava Háška. *Lumír*, 1877, roč. 5, č. 29, s. 452-454; č. 30, s. 469-473; č. 31, s. 485-488.

H[ÁLEK, Vítězslav]. Do Tater a v Tatrách. In *Národní listy*, 1862, roč. 2, č. 195, s. 1.

H[ÁLEK, Vítězslav] K Pěti stavům. In *Národní listy*, 1862, roč. 2, č. 230, s. 1.

⁷⁵ V tejto časti kvôli veľkému počtu neuvádzame v štúdiu zmienené kresby (predovšetkým od Františka Zvěřinu) a krátke komentáre.

- HÁLEK, [Vítězslav]. Neštěstí na Dunajci v Tatrách. In *Národní listy*, 1862, roč. 2, č. 166, s. 1-2.
- HÁLEK, Vítězslav. Neštěstí na Dunajci v Tatrách. Z cesty dr. Julia Grégra a Vítězslava Háalka. Nový Jičín, 1935.
- H[ÁLEK, Vítězslav], Večer a noc v Tatrách. In *Národní listy*, 1862, roč. 2, č. 202, s. 1.
- H[ÁLEK, Vítězslav] Z Krakova do Tater. In *Národní listy*, 1862, roč. 2, č. 189, s. 1.
- Kraj a lid v Tatrách. Posel z Prahy. Kalendář zábavný a poučný na obyčejný rok 1866, ročník 5. V Praze I. L. Kober [1866]. s. 63-67.
- [LAMBL], Vilém Dušan. Slovníček slovenský. In *Časopis Českého museum*, 1848, roč. 22, č. 2, s. 198-216.
- [LAMBL], Vilém [Vilém] Dušan. Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846. In *Poutník. Časopis obrázkový pro každého*, 1847, roč. 2, Část I., s. 73-83; Část II., s. 103-111; Část III., s. 151-157; Část IV., s. 171-182.
- PURKYNĚ, Em[anuel]. Výlet do Tater. In *Živa. Časopis přírodnický*, srpen 1853, roč. 1, č. 8, s. 245-253.
- Red. Tatry, od L. Zeušnera [Zejsznera], profesora národopisu v Krakově [rubrika Literární zprávy]. In *Časopis Českého museum*, 1841, roč. 15, sv. 4, s. 478-479.
- S. G. [GOSZCZYŃSKI, Seweryn]. Cesta na Tatry. In *Časopis Českého museum*, 1838, roč. 12, sv. 1, s. 24-61.
- Slovenský lid v Tatrách. (Vyobrazení na str. 267). Zlatá Praha, 1864, roč. 1, č. 23, s. 277.
- VOCEL, J[an] E[razim]. Cesta od Tater. In ČUPR, Franz (ed.). *Böhmisches Elementarwerk. Sprach- und Lesebuch für Schule und Haus, Dritter Theil, 2. Band*, Prag, 1852, s. 145-150.
- VOCEL, Jos. [Jan] Er[azim]. Výjimek z cesty od Tater k Severnímu moři. *Časopis Českého museum*, 1843, roč. 17, svazek 4, s. 540-570.
- ZEJSZNER, L[udwig]. Popis geologický Tater i pásem přilehlých. In *Živa. Časopis přírodnický*, 1857, roč. 5, svazek I, 1857 s. 70-77; svazek II, s. 124-131; svazek III, s. 173-184;
- ZEJSZNER, L[udwig]. Popis geologický Tater i pásem přilehlých. In *Živa. Časopis přírodnický*, 1858, roč. 6, svazek I, s. 45-53.
- ZVĚŘINA, F[rantišek] B[ohumír]. Tatry. (Vyobrazení na str. 258 a 259.). Cesta k pěti uherským jezerům (stawóm, plesům). In *Zlatá Praha* 1, č. 22, 15. 11. 1864, s. 262-263.

Monografie a zborníky ako celok:

- ADAM, Robert et al. (eds.). Božena Němcová. Korespondence III. 1857 – 1858. Praha, 2006.
- BAŤHA, František (ed.). Vítězslav Hálek. Dopisy 1849 – 1874. Praha, 1963.
- HERUCOVÁ, Marta. Spišské oltáre 19. storočia, [Bratislava], 2015.
- HOUDEK, Ivan: Osudy Vysokých Tatier. 2. vyd. Liptovský Mikuláš, 1951.
- HOUDEK, Ivan – BOHUŠ, Ivan: Osudy Tatier. Bratislava, 1976.
- JEŘÁBEK, Dušan – VÁLEK Vlastimil (eds.). Vítězslav Hálek. Obrazy z cest. Praha, 1958.
- KIEŁKOWSKI, Jan: Zdobycie Tatr: Prehistoria i początki taternictwa do roku 1903. Tom I. Katowice, 2018.
- KOTZ, Louise. Was ich erlebte! Was mir auffiel! Erinnerungen vermischten Inhaltes. III. Abteilung; mit 8 Lithographien. Prag, 1861.
- SCHNÜR-PEPŁOWSKI, Stanisław. Cudzoziemcy w Galicyi (1787 – 1841). Kraków, 1902.
- VON SYDOW. Albrecht. Bemerkungen auf einer Reise im Jahre 1827 durch die Beskiden über Krakau und Wieliczka nach den Central-Karpathen, als Beitrag zur Charakteristik dieser Gebirgsgegenden und ihrer Bewohner, Berlin, 1830.
- TŮMA, Karel. Život a dílo Julia Grégra, slavného obránce svobody české. Praha, 1896.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

- DLÁBKOVÁ, Markéta. „Našich čtenářů dobrý to známý“. František B. Zvěřina a ilustrované časopisy. In DLÁBKOVÁ, Markéta – CHROBÁK, Ondřej (eds.). František Bohumír Zvěřina. 1835 – 1908. Jihlava, 2008, s. 29-52.
- HAAKOVÁ, Jitka. Paleta maliarskych priekopníkov. In ARGALÁCS, Mikuláš et al. Česká stopa v Tatrách. Poprad, 2015, s. 29-34.
- HROMÁDKA, Jan. Počátky vědecké geografie na Slovensku. In Sborník československé společnosti zeměpisné, 1955, roč. 60, č. 2, s. 81-80.
- JOST, Henryk. Homolacs Edward. LEPSZY, Kazimierz (ed.). In Polski słownik biograficzny. Gross Adolf – Horoch Kalikst. Tom IX. Wrocław – Warszawa – Kraków, 1960 – 1961, s. 604.
- NĚMCOVÁ – ZVĚŘINOVÁ, Melanie. Malíř F. B. Zvěřina – Morava – Čechy – Slovensko – Karpaty a Rusko. Adamov, 1971.
- NIGRIN, Bohuslav. Havlíčkova cesta polskými Tatrami. In Květy, 1956, roč. 6, č. 29, s. 11.
- NOVOTNÝ, František. Prof. dr. Karel rytíř Kořistka. Osvěta, 1906, roč. 36, č. 3, s. 193-207.
- NOWAK, Antoni. Najstarsze wyobrazenie Tatier. In MAJEROVÁ GARSTKOVÁ, Jana et al. (eds.). Ikonografia Tatier, Zborník prednášok z konferencie, Kežmarok, [2011], s. 7-13.
- PELIKÁN, Jarmil. Tatranská témata v české literatuře. In Slavia. Časopis pro slovanskou filologii, 1975, roč. 44, č. 4, s. 350-358.
- PRIKRYL, Lubomír Viliam. Geografia na Slovensku v posledných desaťročiach monarchie. Dějiny věd a techniky, 1986, roč. 19, č. 1, s. 1-11.
- RADWAŃSKA-PARYSKA, Zofia – PARYSKI, Witold Henryk. Wielka encyklopedia tatrzańska. [2. vyd.]. Poronin, 2004.
- SZAFLARSKI, Józef. První vrstevnicová mapa Tater a jejich předchůdci z roku 1857. Sborník československé společnosti zeměpisné, 1962, roč. 67, č. 2, s. 151-159.
- TOMAN, Prokop H[ugo]. Nový slovník československých výtvarných umělců. Svazek 1. 5. vyd. Praha, 2000.
- VAVROUŠEK SLAVĚTÍNSKÝ, Bohumil. Karel Havlíček Borovský, buditel národa, jeho politický učitel a bojovník za jeho práva a svobodu. Praha, [1921].

Počet slov: 9 343

Počet znakov vrátane medzier: 62 204